

บทคัดย่อ

อดีต ปัจจุบัน อนาคตของมนุษยวิทยากายภาพ ในประเทศไทย

บทความนี้ทบทวนและประมวลสถานภาพของความรู้ด้านมนุษยวิทยากายภาพในประเทศไทย จากอดีต ปัจจุบัน ไปจนถึงทิศทางของการพัฒนาสาขาวิชานี้ ส่วนของประวัติพัฒนาการของการศึกษามนุษยวิทยากายภาพ แบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ สมัยบุกเบิก (พ.ศ. 2504-2514) สมัยการพัฒนานักมนุษยวิทยากายภาพชาวไทย (พ.ศ. 2515-2525) และสมัยปัจจุบัน (พ.ศ. 2525-2549) ส่วนสถานภาพของความรู้ นั้นแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นคือ ความรู้เกี่ยวกับวิวัฒนาการของมนุษย์ ประชากร โบราณ และประชากรปัจจุบัน "คนไทย" ในส่วนของความรู้ด้านวิธีวิทยาของการศึกษาด้านนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ คือ ทางกายภาพ ประกอบด้วยวิธีการศึกษาด้วยตาเปล่า และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ และวิธีวิทยาทางชีวภาพ ประกอบด้วยการศึกษาดีเอ็นเอโบราณ ไอโซโทป และการวิเคราะห์ทางด้านพันธุศาสตร์ นอกจากนี้จะวิพากษ์ในเรื่องปัญหาอุปสรรคของการพัฒนา หรือการเติบโตของมนุษยวิทยากายภาพในประเทศไทย

ABSTRACT

Past, Present, and Future of Physical Anthropology in Thailand

This article reviews the degree of knowledge of Thailand's physical anthropology during the past, present and in the future. From an historical perspective, development of physical anthropology can be divided into the pioneer period (1961–1971), the development of Thai physical anthropology (1972–1982), and the present period (1982–2006). Research is categorized into human evolution, and ancient and modern population studies. In terms of methodology, two major areas are examined: gross study and applied medical techniques, and bio-technology, such as ancient DNA, isotope analysis, genetic studies, etc. Finally, this article discusses the problems of personal development in Thailand.

อดีต ปัจจุบัน อนาคตของมานุษยวิทยากายภาพ ในประเทศไทย*

ดร. รัศมี ชูทรงเดช** และ นัทธมน ภูรีพัฒน์พงศ์***

1. บทนำ

การศึกษามานุษยวิทยากายภาพในประเทศไทยเกิดขึ้นพร้อมกันกับงานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณ 40 กว่าปีที่ผ่านมาโดยโครงการโบราณคดีไทย-เดนมาร์ก (ชิน อยู่ดี 2510, 2512) โครงการกระดูกถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของหลักฐานทางโบราณคดี ในปัจจุบันเมื่อเปรียบเทียบกับงานโบราณคดี มานุษยวิทยากายภาพนั้นมีพัฒนาการที่ค่อนข้างช้า โดยเฉพาะการสร้างองค์ความรู้และบุคลากร แม้ว่าจะมีข้อมูลใหม่มากมายที่ค้นพบจากแหล่งโบราณคดี และมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการวิเคราะห์โครงการกระดูก (เช่น วรชัย วิริยารมภ์ 2527, วัฒนา สุภวัน 2529, ประพิศ ชูศิริ 2534, ฉัตชัย ฉินไพศาล 2546, สุภาพร นาคบัลลังก์ 2546, นัทธมน ภูรีพัฒน์พงศ์ 2547ก, 2547ข) แต่การแยกศึกษาโครงการกระดูกจากวิชามานุษยวิทยา ทำให้กระบวนการสร้างความรู้ในสาขานี้ค่อนข้างจะจำกัดอยู่ในเรื่องของวิทยาการกระดูกมนุษย์และกายวิภาคแทนที่จะเชื่อมโยงกับทฤษฎี ข้อสมมติฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในมิติทางด้านกายภาพและชีวภาพ ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม

* บทความปรับปรุงจากบทความที่เสนอในการประชุมทางวิชาการเรื่อง "สิบสายพันธุ์มนุษย์" จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2549

** รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และหัวหน้าโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง (สกว.) (2546-49)

*** นักวิจัยด้านมานุษยวิทยากายภาพ โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่สอง (สกว.)

แนวทางการศึกษามานุษยวิทยากายภาพดังที่กล่าวในข้างต้นสอดคล้องกับคำจำกัดความของคำว่า มานุษยวิทยากายภาพ หรือ Physical Anthropology ซึ่งถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของวิชามานุษยวิทยา (Anthropology) คือการศึกษาเรื่องราวของคนในหลากหลายแง่มุม เช่น รูปพรรณสัณฐานของร่างกายมนุษย์ ภาษา วัฒนธรรม และโบราณคดี ซึ่งกล่าวโดยรวมก็คือ เรื่องราวของมนุษย์ในแง่มุมต่างๆ ดังนั้น มานุษยวิทยากายภาพ หรือคำว่า Physical Anthropology แต่เดิมจึงหมายถึงการศึกษาที่เน้นเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพหรือรูปพรรณสัณฐานของมนุษย์ (Larsen 1997) ในขณะที่คำว่า โบราณชีววิทยา หรือ Bioarchaeology ซึ่งเป็นคำนิยามใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะ 10 ปีหลังที่ผ่านมา ได้เน้นไปที่ความหมายของการศึกษาลักษณะทางชีววิทยา (Biology) ของกระดูกมนุษย์ เพื่อทำความเข้าใจไปถึงวัฒนธรรมที่คนในอดีตเหล่านั้นได้สร้างสรรค์ขึ้นผ่านวัตถุทางวัฒนธรรมในยุคสมัยต่างๆ (Archaeology) ดังนั้น คำว่า Bioarchaeology จึงไม่ได้หมายความถึงการศึกษาคโครงกระดูกโดยการอธิบายหรือพรรณนาลักษณะทางกายภาพของกระดูกเท่านั้น แต่หมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับผู้คนในอดีต โดยมองผ่านหลักฐานทั้งทางกายภาพและชีววิทยาของโครงกระดูก เช่น ดีเอ็นเอ พันธุศาสตร์ (Tayles and Oxenham 2006)

บทความนี้นำเสนอ 2 ส่วนคือ ก) ประวัติพัฒนาการของการศึกษามานุษยวิทยากายภาพในประเทศไทยและสถานภาพของความรู้ในปัจจุบัน ข) ข้อคิดเห็นและทิศทางการพัฒนาสาขามานุษยวิทยากายภาพในอนาคต

2. อดีตของปัจจุบัน : พัฒนาการและสถานภาพของความรู้

2.1 พัฒนาการการศึกษามานุษยวิทยากายภาพ

พัฒนาการของการศึกษามานุษยวิทยากายภาพ สามารถจะแบ่งเป็นช่วงเวลาใหญ่ๆ ได้ 3 ช่วง ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการพัฒนางานโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

2.1.1 สมัยบุกเบิก (พ.ศ. 2504–2514)

จุดเริ่มต้นของการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยากายภาพ หรือการศึกษาโครงกระดูกมนุษย์โบราณนั้นเริ่มขึ้นในประเทศไทยมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 จวบจนปัจจุบันเป็นเวลา 46 ปีแล้ว โดยครั้งแรกในประเทศไทยเริ่มบุกเบิกขึ้นจากบุคลากรผู้มีความรู้ทางการแพทย์ คือศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร และแพทย์หญิง

แพทย ศิริการุณ จากคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับศาสตราจารย์ เจอเกนเซน (J. Balslev Jorgensen) ทำการศึกษาวิเคราะห์โครงกระดูกจากแหล่งโบราณคดีบ้านเก่าและแหล่งโบราณคดีถ้ำพระ จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความร่วมมือทางโบราณคดีระหว่างไทย-เดนมาร์ก (Sangvichien et al 1969)

ในขณะนั้น ความรู้ทางด้านมานุษยวิทยากายภาพยังจำกัดอยู่ในวงการแพทย์ เนื่องจากผู้ทำการศึกษาจำเป็นต้องมีพื้นฐานความรู้ทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะกายวิภาคศาสตร์และสรีรวิทยา ซึ่งนักโบราณคดีในสมัยนั้นยังข้ามพรมแดนความรู้ไปไม่ถึง จึงมีเพียงนักวิชาการโบราณคดีชาวตะวันตกเท่านั้นที่เข้ามาทำการขุดค้นและศึกษาโครงกระดูกในประเทศไทย เช่น ไมเคิล ปีทรูสกี (Michale Pietrusewasky) ศึกษาโครงกระดูกจากแหล่งโบราณคดีโนนนกทา (Pietrusewsky 1974) บ้านเชียง (Pietrusewsky 1982) และโนนปากกล้วย (Pietrusewsky 1988) เป็นต้น

2.1.2 สมัยของการพัฒนานักมานุษยวิทยากายภาพชาวไทย (พ.ศ. 2515-2525)

ช่วงนี้เริ่มต้นขึ้นเมื่อเกิดความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยโอทาโก ประเทศนิวซีแลนด์ จัดตั้งโครงการขุดค้นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (ประพิศ ชูศิริ 2535) โดยมีการส่งเสริมให้นักโบราณคดีไทยไปศึกษาแลกเปลี่ยนวิชามานุษยวิทยากายภาพยังประเทศนิวซีแลนด์ จำนวน 2 คนคือ วรชัย วิจารณ์ภัก และ ประพิศ พงศ์มาศ (ชูศิริ ในขณะนั้น) ดังนั้นในระยะนี้จึงเป็นช่วงเวลาที่ผลงานการศึกษวิเคราะห์โครงกระดูกอย่างจริงจังโดยนักโบราณคดีไทยเริ่มปรากฏให้เห็นมากขึ้น (วรชัย วิจารณ์ภัก 2527, ประพิศ ชูศิริ 2534) ส่วนสถาบันอื่นๆ ได้แก่ วัฒนา สุภวัน นักวิชาการทางด้านมานุษยวิทยากายภาพ ซึ่งฝึกอบรมและทำงานร่วมกับศาสตราจารย์นายแพทย์สุต แสงวีเชียร จากพิพิธภัณฑสถานประวัติศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ได้มีบทบาทในการผลิตผลงานการวิเคราะห์โครงกระดูกในระยะเริ่มต้นนี้ด้วย (วัฒนา สุภวัน 2529) นอกจากนี้ ยังมีบุคลากรจากกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ (ในขณะนั้น) 2 คน ที่ได้ไปเรียนต่อระดับปริญญาโททางด้านมานุษยวิทยากายภาพ ที่มหาวิทยาลัยบันจาบ ประเทศอินเดี๋ย คือ ภักพดี อยู่คงดี (สัมภาษณ์ส่วนบุคคล 2549) และได้รับการฝึกอบรมจากประเทศฝรั่งเศส คือ สายันต์ ไพเราะญจิตรี (สัมภาษณ์ส่วนบุคคล 2549)

องค์ความรู้ในการวิเคราะห์โครงกระดูกส่วนใหญ่เน้นการบรรยายความใน ส่วนที่เกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้น เช่น เพศ อายุ และส่วนสูง มีการศึกษาเรื่องความผิดปกติของคนโบราณอยู่บ้าง เช่น การศึกษาลักษณะของภาวะทุพโภชนาการ (Harris lines) ในกระดูกยาวโดยใช้วิธีการเอ็กซ์เรย์ (Wiriyaromp 1984) แต่โดยส่วนใหญ่ก็ยังคงใช้วิธีการศึกษาด้วยตาเปล่า (Gross study) และพรรณนาความ (Description) เป็นหลัก ในช่วงระยะเวลาที่จำนวนบุคลากรที่ทำงานด้านนี้ไม่ได้เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากไม่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรของรัฐอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งระบบการทำงานด้านวิชาการในกรมศิลปากรก็ไม่เอื้ออำนวยและส่งเสริมให้เกิดการผลิตหรือเพิ่มจำนวนผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านให้มากขึ้น ซึ่งปัญหานี้ยังคงเรื้อรังยาวนานมาจนกระทั่งปัจจุบัน

2.1.3 สมัยปัจจุบัน (พ.ศ.2525-2549)

ในความเป็นจริงแล้ว ยังมีนักวิชาการอีกจำนวนหนึ่งที่ได้ไปศึกษาต่อทางด้านมานุษยวิทยากายภาพจากมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ แต่ไม่ได้มีโอกาสดำเนินการศึกษาชุดต้นโครงกระดูกจากแหล่งโบราณคดีโดยตรง อาทิเช่น อาจารย์ ดร.สุภาพร นาคบัลลังก์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเรียนจบทางด้านมานุษยวิทยาจากมหาวิทยาลัยฮิลลินอยส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ศึกษาเกี่ยวกับการวัดกะโหลกศีรษะของคนไทยปัจจุบัน (Nakbunlung 1994) ศาสตราจารย์ ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ นักมานุษยวิทยาจากมหาวิทยาลัยมหิดล ศึกษาด้านพันธุศาสตร์วิวัฒนาการ จากมหาวิทยาลัยมิชิแกน ประเทศสหรัฐอเมริกา ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศึกษาเกี่ยวกับพันธุศาสตร์ (Genetics) และเน้นวิจัยเกี่ยวกับการนำหลักฐานทางพันธุศาสตร์มาวิเคราะห์และตีความที่นำไปของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ไท จ้วง ลาวโซ่ง หรือการสืบค้นว่าบรรพบุรุษของคนไทยมาจากไหน (เสมอชัย พูลสุวรรณ 2537, Poolsuwan 1991) เป็นต้น

ภาวการณ์ของจำนวนบุคลากรผู้ทำการศึกษาวิเคราะห์โครงกระดูกที่เพิ่มขึ้นไม่มากนักจนถึงหยุดนิ่งเป็นเวลานานนับสิบปีนั้น เป็นเพราะการศึกษาโครงกระดูกมนุษย์เมื่อสามสิบปีก่อนไม่ใช่งานวิชาการที่เปิดสู่สังคมในวงกว้าง แต่ถูกตีกรอบให้เป็นความรับผิดชอบของนักโบราณคดีกรมศิลปากรโดยเฉพาะเท่านั้น ดังนั้น บุคคลที่มี

ความรู้ทางด้านมานุษยวิทยากายภาพแต่ไม่ได้เป็นนักโบราณคดีของกรมศิลปากร จึงไม่สามารถเข้าถึงแหล่งที่มาของข้อมูลหรือเข้าถึงได้ยาก ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคทำให้ไม่มีโอกาสได้ศึกษาวิเคราะห์โครงกระดูกในฐานะนักมานุษยวิทยากายภาพอย่างแท้จริง นอกจากนี้ งานค้นคว้าวิจัยอย่างจริงจังมีน้อยมาก

ช่วงระยะสิบปีให้หลังมานี้ (พ.ศ. 2539-2549) มีการปรับโครงสร้างระบบการบริหารงานของกองโบราณคดีในอดีตหรือสำนักโบราณคดี กรมศิลปากร สังกัดกระทรวงวัฒนธรรมในปัจจุบัน ได้เปิดให้มีการรับจ้างเหมางานขุดค้นและวิเคราะห์ข้อมูล ทำให้บุคคลที่ไม่ได้เป็นข้าราชการแต่มีความรู้เกี่ยวกับการศึกษาโครงกระดูกได้มีโอกาสเข้ามาทำการศึกษาวิจัยได้มากขึ้น นอกจากนี้ ก็มีเพียงโครงการวิจัยโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนที่ดำเนินงานโดยนักวิจัยชาวไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2546-49 ได้สนับสนุนงานวิจัยทางด้านมานุษยวิทยา กายภาพอย่างจริงจัง โดยมีการวิจัยเฉพาะประเด็นทางด้านมานุษยวิทยา กายภาพและพัฒนาเทคนิควิธีที่เชื่อมโยงกับโจทย์ใหญ่ของงานวิจัยที่บูรณาการร่วมกันกับศาสตร์อื่นๆ (สุภาพร นาคบัลลังก์ 2546, กนกนาฏ จินตกานนท์ 2547, 2548, 2549, นัทธมน ภูรีพัฒน์พงศ์ 2547, 2548, 2549, รัตมี ชูทรงเดช 2550) แต่ก็ขาดแรงสนับสนุนจากภาครัฐและมหาวิทยาลัยอย่างจริงจังในด้านการพัฒนาบุคลากรทางด้านวิชาการ ยังคงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้บุคลากรและองค์ความรู้ทางด้านนี้ไม่พัฒนาไปไกลเท่าที่ควร

ตั้งแต่ปีการศึกษา 2513-2549 มีนักศึกษาโบราณคดีทั้งระดับปริญญาตรีและปริญญาโทที่ทำสารนิพนธ์และวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงกระดูกมนุษย์จำนวนทั้งสิ้น 14 คน (สุกิจ เทียงมณีกุล 2513, ศิริพงษ์ ศิริเบญจา 2516, องค์การณ วิเศษสินธุ์ 2517, จิรัสสา คชาชีวะ 2521, ชัยวัฒน์ ฉำฉวี 2527, วัฒนา สุภวัน 2529, สุวิมล ภูรีพัฒน์พงศ์ 2538, นวรัตน์ แก้อินทร์ 2542, เอกลักษณ์ ยี่สาร 2542, ดุจฤดี คงสุวรรณ 2544, บุรินทร์ ขวลิตาภา 2544, ทนงศักดิ์ เลิศพิพัฒน์วรกุล 2545, กรกฏ บุญลพ 2546, สยาม แก้วสุวรรณ 2546) แต่มีเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่ยังคงทำงานด้านมานุษยวิทยา กายภาพ โดยเฉพาะโครงกระดูกที่ได้จากการขุดค้นในแหล่งโบราณคดีอยู่อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน (เช่น วัฒนา สุภวัน 2529,

ประพิศ พงศ์มาส 2534, นัทธมน ภูริพัฒน์พงศ์ 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2547, 2548, 2549) เป็นที่น่าตกใจที่โดยภาพรวมตลอดช่วงระยะเวลา 46 ปีมานี้ มีนักวิชาการนักโบราณคดีไทยที่ทำการศึกษาวเคราะห์โคจรกระดูกจากแหล่งโบราณคดีเป็นจำนวนทั้งสิ้นไม่ถึง 10 คน

เมื่อจำนวนและคุณภาพของบุคลากรในงานด้านมานุษยวิทยากายภาพไม่ได้รับการพัฒนาส่งเสริม องค์ความรู้ทางด้านนี้ในประเทศไทยจึงก้าวหน้าไปได้ช้ามาก ในปัจจุบัน กว่า 90 เปอร์เซ็นต์ของงานวิเคราะห์โคจรกระดูกในประเทศไทยยังคงจำกัดอยู่เพียงวิธีการศึกษาด้วยตาเปล่า (Gross Study) ที่ได้เฉพาะข้อมูลเบื้องต้น เช่น เพศ อายุเมื่อตาย ส่วนสูง และโรคภัยไข้เจ็บที่เห็นเด่นชัดบางประการเท่านั้น การศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย แม้มุมในการจับประเด็นและการนำผลการศึกษามาตีความก็ยังไม่ลุ่มลึกเท่าที่ควร อีกทั้งขั้นตอนการนำเสนอข้อมูลการศึกษายังเป็นไปในลักษณะของการบรรยายความ (Description) มากกว่าที่จะเป็นการศึกษาเชิงสถิติ (Statistic) ทั้งหมดนี้เป็นผลมาจากการขาดองค์ความรู้เชิงทฤษฎี วิธีวิทยาและเทคโนโลยีที่จำเป็นในการศึกษาวเคราะห์โคจรกระดูกในเชิงลึก ซึ่งสืบเนื่องมาจากการขาดการส่งเสริมสนับสนุนด้านความรู้หรือคุณภาพและปริมาณของบุคลากรนั่นเอง

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยโดยชาวต่างชาติ จะเห็นได้ว่าในช่วงระยะสิบกว่าปีให้หลังมานี้ มีความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากร โดย ดร. รัชณี ทศรัตน์ (เดิมบรรณานุกรมปัจจุบันลาออกจากราชการแล้ว) และมหาวิทยาลัยโอทาโก ประเทศนิวซีแลนด์ โดย ศาสตราจารย์ ดร.ชาร์ล ไฮแอม ดำเนินโครงการขุดค้นแหล่งโบราณคดีหลายๆ แห่งในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เช่น แหล่งโบราณคดีโคกพนมดี แหล่งโบราณคดีเนินอุโลก แหล่งโบราณคดีบ้านโนนวัต เป็นต้น จากการขุดค้นพบโคจรกระดูกจำนวนมาก และมีนักศึกษาชาวต่างประเทศจากมหาวิทยาลัยโอทาโกเข้ามาทำการศึกษาวเคราะห์โคจรกระดูกจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทยเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง (Tayles 1999, Chiles 2003, Halcrow 2001, Mckergow 1997, Stephen 1994, Silcock 1995, Domett 2001) การศึกษาด้านมานุษยวิทยากายภาพของชาวต่างประเทศในแหล่งโบราณคดีเพียงแห่งเดียวนั้น มีหลากหลายแห่ง

มุ่มและแตกหัวข้อไปได้มากมาย ทั้งนี้เป็นเพราะได้ทำการขุดค้นครอบคลุมพื้นที่ขนาดใหญ่และกินระยะเวลาต่อเนื่องยาวนาน ทำให้จำนวนโครงกระดูกในแหล่งต่างๆ เหล่านี้มีมากพอที่จะนำมาทำการวิเคราะห์เชิงสถิติ ประกอบกับองค์ความรู้ทางทฤษฎีและวิธีวิทยาที่ก้าวหน้าและการนำวิธีการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น การใช้วิธีเอ็กซเรย์และเคมีเข้ามาช่วย ทำให้ผลการศึกษาที่ออกมามีทั้งมิติที่กว้างและลึก รวมทั้งมีประเด็นข้อมูลที่หลากหลายและน่าสนใจ เช่น โรคภัยไข้เจ็บ อัตราการเจริญเติบโต อัตราการเกิดและตาย พันธุกรรม โภชนาการ เป็นต้น แง่มุมเหล่านี้ทำให้เรื่องราวการศึกษาโครงกระดูกในประเทศไทยมีข้อมูลที่น่าสนใจเพิ่มขึ้นอีกมาก แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิเคราะห์ที่มีความลุ่มลึกเช่นนี้ก็ยังคงจำกัดอยู่ในแวดวงนักวิชาการชาวตะวันตกเท่านั้น

2.2 สถานภาพของความรู้

สถานภาพของความรู้ในปัจจุบัน สามารถจะแบ่งออกเป็นหัวข้อหลักได้ 3 หัวข้อ ดังนี้

2.2.1 วิวัฒนาการของมนุษย์

สำหรับเรื่องการค้นคว้าวิจัยเรื่องวิวัฒนาการของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยแทบจะไม่มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณมานุษยวิทยาเลย มีเพียงงานของ ดร.เจ็ฟฟรี ใปป์ สุภาพร นาคบัลลังก์ มาลัย เสียงเจริญ และพินิจ กุลสิงห์ จากกรมทรัพยากรธรณีดำเนินงานขุดค้นแหล่งโบราณคดีเขาป่าหนาม จังหวัดลำปาง เพื่อค้นหาร่องรอยของโฮโม อีเรคตัส ระหว่างปี พ.ศ. 2521-23 แต่ก็ไม่พบหลักฐานใดๆ ของสายพันธุ์บรรพบุรุษของมนุษย์ (Pope et al. 1980, 1986; Pope 1985)

และต่อมามีการสำรวจอย่างต่อเนื่องโดยศาสตราจารย์นายแพทย์สุดแสงวิเชียร วัฒนา สุภวัน และสมศักดิ์ ประมาณกิจ จนกระทั่งมีการค้นพบชิ้นส่วนฟอสซิลของ "โฮโมอีเรคตัส" (วิวัฒน์ พันธวุฒิยานนท์ 2541, สมพร จองคำ และคณะ 2542, 2543, 2544, สมศักดิ์ ประมาณกิจ และวัฒนา สุภวัน 2541) และปัจจุบันวัฒนา สุภวันก็กำลังศึกษาวิจัยชิ้นส่วนกระดูกดังกล่าวสำหรับวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยวิสคอนซินตอนใต้ ประเทศอเมริกาได้ ภายใต้การควบคุมของศาสตราจารย์ฟิลิป โทไบแอส พรมาจารย์และนักโบราณมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงในการศึกษาวิวัฒนาการของมนุษย์

คนในสมัยไพลสโตซีน หรือยุคหินเก่าตอนปลายที่พบทั้งโครงหรือเกือบทั้งโครงนั้นมาจากแหล่งโบราณคดีในสมัยไพลสโตซีน 2 แหล่งคือ แหล่งโบราณคดีถ้ำหมอบเขียว จังหวัดกระบี่ อายุประมาณ 25,800 ปีมาแล้ว และแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด อายุประมาณ 13,640 และ 12,100 ปีมาแล้วตามลำดับ ลักษณะของคนโบราณเพศหญิงที่ถ้ำหมอบเขียวจะคล้ายกับกลุ่มคนเชื้อชาติออสตราโล-เมลานีเซียน หรือลักษณะคล้ายกับกลุ่มเซมิงในปัจจุบัน (Matsumura 2006) และพบลักษณะของอาการเริ่มต้นของโรคเรื้อน (Leprosy) (สุรินทร์ ภูษจร และคณะ 2539, Pookajorn 1999) แต่จากแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด จังหวัดแม่ฮ่องสอน สามารถศึกษาในรายละเอียดได้เพียงโครงเดียวคือ โครงที่อายุประมาณ 13,640 ปีมาแล้ว ขณะนี้ยังไม่อาจประเมินความคล้ายคลึงของรูปร่างกะโหลกศีรษะว่าจัดอยู่ในกลุ่มใดได้ แต่อาจกล่าวได้จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า คนโบราณในแหล่งนี้มีลักษณะของขากรรไกรที่ใหญ่กว่าคนไทยปัจจุบัน อันแสดงถึงร่องรอยของความเป็นดั้งเดิม (Primitive) ที่ปรากฏบนโครงกระดูก (นัทธมน ภูริพัฒน์พงศ์ 2547ก, 2547ข)

2.2.2 ประชากรโบราณ

การค้นคว้าเรื่องประชากรโบราณนี้ ผู้เขียนหมายถึงคนปัจจุบัน (โฮโม ซาเปียน) ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีอายุตั้งแต่หมื่นกว่าปี จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (สงครามโลกครั้งที่สอง) ในที่นี้ ผู้เขียนจะประมวลความรู้เกี่ยวกับเรื่องของคนโบราณในแต่ละยุคสมัย เพื่อทำให้ทราบว่าประชากรดั้งเดิมมีลักษณะทางกายภาพเป็นอย่างไร และประชากรกลุ่มใหม่ที่อพยพเข้ามามีลักษณะเป็นอย่างไร ดังนี้

คนในสมัยโฮโลซีนตอนต้น หรือยุคหินกลาง อายุประมาณ 10,000-7,500 ปีมาแล้ว ได้แก่ โครงกระดูกที่พบจากแหล่งโบราณคดี ถ้ำพระ ไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี (อายุประมาณ 10,000 ปีมาแล้ว จากการศึกษาเปรียบเทียบกับถ้ำองปะ จังหวัดกาญจนบุรี และถ้ำผี จังหวัดแม่ฮ่องสอน) ลักษณะกายภาพน่าจะเป็นพวก ออสตราลอยด์ และพวกเวดตอยด์ (ชิน อยู่ดี 2512) แหล่งโบราณคดีถ้ำชาโก จังหวัดสตูล พบโครงกระดูก 2 โครงเด็กและผู้ใหญ่ เพศหญิง อายุระหว่าง 9,260-7,620 ปีมาแล้ว พบร่องรอยของโรคโลหิตจางเรื้อรัง (Deficiency anemia) และสภาวะของการขาดสารอาหารบางอย่าง (สุรินทร์ ภูษจร และคณะ 2539, Choosiri 1993) และแหล่ง

โบราณคดีเฟิงผาบ้านไร่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โครงกระดูกเพศชาย มีอายุประมาณ 9,720 ปี ร่องรอยผิดปกติส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการเสื่อมสภาพของกระดูกตามอายุขัย (นัทธมน ฐิริพัฒน์พงศ์ 2547ก, 2547ข)

คนในสมัยโฮโลซีนตอนกลาง หรือยุคหินใหม่ อายุประมาณ 4,000–3,000 ปีมาแล้ว ได้แก่ โครงกระดูกที่พบจากแหล่งโบราณคดีบ้านเก่า อำเภอเมืองจังหวัดกาญจนบุรี พบว่าลักษณะกายภาพ และมีโครงกระดูกบางโครงมีกะโหลกหนาผิดปกติ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงของกระดูกจากสภาวะของโรคโลหิตจางเรื้อรัง จึงทำให้กะโหลกหนา (Sangvichien et al. 1969) แหล่งโบราณคดีโคกพนมดี อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี มีร่องรอยของโรคโลหิต (Thalassaemia) (Tayles 1999) แหล่งโบราณคดีประตู่มา อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง (ดุจฤดี คงสุวรรณ 2544)

คนในสมัยโฮโลซีนตอนปลาย หรือยุคโลหะ อายุประมาณ 3,000–1,500 ปีมาแล้ว เป็นยุคสมัยที่พบโครงกระดูกเป็นจำนวนมากที่สุดจากแหล่งโบราณคดีหลายแหล่งทั่วประเทศ ทั้งในภาคเหนือ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านวังไฮ จังหวัดลำพูน (วิชัย ตันกิตติกร 2532, Pautreau et. al 2004) แหล่งโบราณคดีออบหลวง จังหวัดเชียงใหม่ (สายันต์ ไพรัชญาจิตร และคณะ 2531) แหล่งโบราณคดีบ้านยางทองใต้ จังหวัดเชียงใหม่ (สายันต์ ไพรัชญาจิตร 2531) แหล่งโบราณคดีประตู่มา (วิวรรณ แสงจันทร์ และคณะ 2541, ดุจฤดี คงสุวรรณ 2544) ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็พบ อาทิเช่น แหล่งโบราณคดีบ้านใหม่ชัยมงคล จังหวัดนครสวรรค์ (ขวัญฤทัย ชื่นมาลัย และคณะ 2538, สุวิมล ฐิริพัฒน์พงศ์ 2538) แหล่งโบราณคดีท่าแค (สุรพล นานะพินธุ และคณะ 2527) แหล่งโบราณคดีโป่งมะนาว จังหวัดลพบุรี (บุรินทร์ ขวลิตาภา 2544) แหล่งโบราณคดีโคกพนมดี และหนองโน จังหวัดชลบุรี (Tayles 1999, Tayles et. al. 1998) แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี (Pietruszewsky & Douglas 2002) แหล่งโบราณคดีโนนนกทา จังหวัดขอนแก่น (Brooks and Brooks 1983) แหล่งโบราณคดีเนินอุโลก (Domett 2001) และแหล่งโบราณคดีเมืองเสมา จังหวัดนครราชสีมา (นัทธมน ฐิริพัฒน์พงศ์ 2544) เป็นต้น

จากการศึกษาเกี่ยวกับประชากรโบราณในกลุ่มประชากรสมัยนี้ อาจยกการศึกษาโครงกระดูกจากบ้านเชียงเป็นกรณีตัวอย่าง เพราะมีการศึกษาอย่างละเอียด กล่าวคือ จากการวัดขนาดกะโหลกศีรษะ รวมไปถึงลักษณะที่วัดไม่ได้ พบว่ามีความ

คล้ายคลึงกับกลุ่มคนทางเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ คือ โจนอน ซึ่งเป็นกลุ่มคนโบราณในประเทศญี่ปุ่น (อายุประมาณ 3,500 – 2,000 ปีมาแล้ว) และอันยาง ของประเทศจีนตอนเหนือ (อายุ 3,100 ปีมาแล้ว) และจากการศึกษาขนาดของฟันพบว่ามีความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนบ้านเชียงในอดีตกับคนไทยปัจจุบัน ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่ามีผู้คนอพยพเข้ามาในพื้นที่นี้ในช่วงสมัยเข้าสู่ประวัติศาสตร์แล้ว ดังเช่นหลักฐานด้านภาษาที่สนับสนุนว่า มีการแพร่กระจายของคนที่ถูกภาษาตระกูลไทเมื่อประมาณ 1000 AD (อำพัน กิจงาม 2545, Pietrusewsky & Douglas 2002)

โรคภัยไข้เจ็บที่พบทั่วไปในสมัยโลหะ (Domett and Tayles 2006, Oxenham and Tayles 2006) เช่นที่โรคปริทันต์พบในแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง โนนนททา บ้านธารปราสาท เป็นต้น โรคเรื้อนพบในแหล่งโบราณคดีบ้านโนนอุโลก (Tayles and Buckley 2004) โรคกระดูกงอก (Tumor) ร่องรอยบาดแผลในกระดูก (Trauma) โรคที่เกิดจากความผิดปกติของโลหิตที่ทำให้กะโหลกมีรูพรุนและหนา (Anemia Porotic Hyperostosis) พบในแหล่งโบราณคดีโคกพนมดี (Tayles 1999) โรควัณโรคในกระดูก (Tuberculosis of bone) พบในแหล่งโบราณคดีโนนนททา (Pietrusewsky 1988) เป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า ข้อมูลเกี่ยวกับประชากรโบราณเท่าที่มีอยู่ในปัจจุบัน ยังไม่ได้มีการจัดรวบรวมและวิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งประเทศ เพื่อให้ทราบถึงลักษณะเฉพาะ ความหลากหลายของกลุ่มคนในแต่ละยุคสมัย การวิเคราะห์ความสัมพันธ์นั้นมักจะเน้นในเรื่องความคล้ายคลึงของวัฒนธรรมและประเพณีการฝังศพมากกว่าที่จะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางชีวภาพของคนโบราณในแต่ละภูมิภาค

2.2.3 ประชากรปัจจุบัน “คนไทย”

ความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาประชากรปัจจุบันและเชื่อมโยงกับประเด็นเรื่อง “คนไทย” นั้น นอกเหนือจากงานของศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร (สุด แสงวิเชียร 2521), ศาสตราจารย์นายแพทย์สรใจ แสงวิเชียร แล้วก็มีเพียงงานที่ค้นคว้าโดยนักมานุษยวิทยากายภาพของอาจารย์ ดร.สุภาพร นาคบัลลังก์ เกี่ยวกับการศึกษากะโหลกศีรษะ โดยการเปรียบเทียบกะโหลกศีรษะของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในไทย จีน กับกะโหลกคนไทยและคนจีนปัจจุบัน ซึ่งก็สรุปว่ากะโหลกของคนก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยมีลักษณะที่ใกล้เคียงกับคนจีนปัจจุบันมากที่สุด

(Nakbunlung 1994, 1998) และศาสตราจารย์ ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ (2537, Poolsuwan 1991) วิจัยเรื่องอีโมโกลบินอี เพื่อศึกษาลักษณะทางพันธุกรรมของคนไทย เปรียบเทียบกับคนจีน คนเขมร

2.3 วิธีวิทยา

วิธีวิทยาในการศึกษาเรื่องของการวิเคราะห์โครงสร้างกระดูกคนที่พบว่ามีการดำเนินงานในประเทศไทย สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ โดยสังเขป คือ

2.3.1 กายภาพ

2.3.1.1 วิธีการศึกษาด้วยตาเปล่า (Gross Study)

งานวิเคราะห์โครงสร้างกระดูกจากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทยที่ผ่านมาทั้งหมดจะใช้วิธีการวิเคราะห์นี้ โดยจะวิเคราะห์ในเรื่องการประเมินเพศ อายุเมื่อตาย ความสูง ลักษณะกายภาพที่วัดได้ ลักษณะกายภาพที่วัดไม่ได้ การศึกษาพยาธิสภาพ (กรมศิลปากร 2534, Wiriyaom 1984) และการประเมินเชื้อชาติ โดยการวัดรูปทรงของหัวกะโหลก (สุภาพร นาคบัลลังก์ 2539 : 9)

2.3.1.2 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์

เทคโนโลยีทางการแพทย์ที่ถูกใช้เป็นพื้นฐานคือ การฉายรังสี (x-ray images) ส่วนใหญ่ทำในกรณีที่ต้องการยืนยันพยาธิสภาพของกระดูกที่ผิดปกติ เช่น การวิเคราะห์โรคภัยไข้เจ็บของโครงสร้างกระดูกที่แหล่งโบราณคดีถ้าหมอมเขี้ยวและถ้าซาโก (สุรินทร์ ภูษจร และคณะ 2537) แหล่งโบราณคดีเมืองเสมา (นัทธมน ภูริพัฒน์ พงศ์ 2544) เป็นต้น เมื่อเร็วๆ นี้มีการค้นคิดวิธีการใหม่ในการศึกษาข้อมูลของฟันโบราณ โดยอาศัยความรู้ทางเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ ทำการศึกษาโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ หันตแพทย์หญิง ดร.กนกนาฏ จินตกานนท์ (2547ก, 2547ข, 2548ก, 2547ข, 2549, กนกนาฏ จินตกานนท์ และคณะ 2547) เช่น Computed Tomography-CT, Scanning Electron microscopy, Energy Dispersive Spectroscopy เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึก และจัดสร้างเป็นระบบฐานข้อมูลที่สามารุณใช้เป็นมาตรฐานใหม่ในการศึกษาข้อมูลทางกายภาพของฟันได้ต่อไปในอนาคต และการใช้ CT-Scanning และคอมพิวเตอร์กราฟฟิคเพื่อสร้างกะโหลกที่แตกหักเสียหายให้สมบูรณ์ขึ้นมาใหม่ โดย นัทธมน ภูริพัฒน์พงศ์ (2547ก, 2547ข) โดยความร่วมมือกับ ดร.กฤษณ์ไกรพิ์ สิทธิเสรีประทีป (นักวิจัย) และ ภัฏฐภูมิ วัฒนาปฏิมากุล (ผู้ช่วยนักวิจัย) จากศูนย์เทคโนโลยีโลหะและวัสดุแห่งชาติ (เอ็มเทค)

2.3.2 ชีวภาพ

2.3.2.1 ดีเอ็นเอโบราณ

ในระยะเวลา 10 กว่าปีที่ผ่านมา มีการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของประชากรโบราณด้วยวิธีดีเอ็นเอโดยใช้ชิ้นส่วนของพันธุกรรม ได้แก่ งานวิจัยของศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ ภูษจร ที่แหล่งโบราณคดีถ้ำหมอบเขียว จังหวัดกระบี่ ที่วิเคราะห์โครงกระดูกสมัยไพลสโตซีนตอนปลาย (อายุประมาณ 25,000 ปีมาแล้ว) 2 โครงพบว่า ผลการวิเคราะห์ดีเอ็นเอจัดอยู่ในกลุ่มประชากร ออสตราลอยด์-เมลานีซอยด์ (Pookajorn 1999) งานวิจัยหลังปริญญาเอกของรองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรชัย ฉินไพศาล (2546) ได้วิเคราะห์พันโนวัฒนธรรมโลงไม้ (อายุประมาณ 2,000-1,000 ปีมาแล้ว) ที่ได้จากการสำรวจของโครงการวิจัยเรื่องโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งอยู่ในระหว่างการเปรียบเทียบดีเอ็นเอคนโบราณกับกลุ่มชาติพันธุ์ปัจจุบันอยู่ และโครงการความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากรกับคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ในการวิเคราะห์ดีเอ็นเอโบราณจากแหล่งโบราณคดีบ้านเนินอุโลก และบ้านหลุมข้าว จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาในเบื้องต้นพบว่าคล้ายกับคนจีนที่อยู่บริเวณยูนนานและแถบชายฝั่งตะวันออกของประเทศจีนใกล้ชิดกับคนดั้งเดิมที่เคยอยู่ในดินแดนประเทศปัจจุบัน เช่น มอญ ชาวบน เขมร เป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากชาวกู และกำลังจะดำเนินงานต่อจากแหล่งโบราณคดีโคกพนมดี จังหวัดชลบุรี และโนนวัต จังหวัดนครราชสีมา (พัชรี วิชยานุวัติ เลิศฤทธิ สัมภาษณ์ส่วนบุคคล 2549)

2.3.2.2 ไอโซโทป

การศึกษาวิจัยด้วยวิธีไอโซโทป (Isotopic analysis) เป็นวิธีการจำแนกสารโปรตีนที่เป็นส่วนประกอบของเนื้อเยื่อติดติดของกระดูก และวิธีการวิเคราะห์นี้สามารถช่วยทำให้ทราบว่าคนกินอาหารประเภทใดบ้าง มีงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของคริสโตเฟอร์ คิง (King and Norr 2006) จากภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยฮาวาย โดยวิเคราะห์โครงกระดูกจากแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง แหล่งโบราณคดีบ้านนาดี จังหวัดอุดรธานี แหล่งโบราณคดีโนนอุโลกและบ้านหลุมข้าว จังหวัดนครราชสีมา เพื่อศึกษาความแตกต่างในเรื่องอาหารการกินที่อาจจะ

เกิดจากปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการดำรงชีพ นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยย่อยในโครงการลพบุรีศึกษา ของคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ดำเนินงานโดยรองศาสตราจารย์ ดร.ธนิช เลิศชาญฤทธิ ได้ทำการวิเคราะห์โครงกระดูกคนจากแหล่งโบราณคดีขี้ขำป่า และพรหมหินได้ด้วยวิธีไอโซโทป ที่มหาวิทยาลัยฟลอริดา ประเทศสหรัฐอเมริกา

2.3.2.3 พันธุศาสตร์

ส่วนงานทางด้านพันธุศาสตร์นั้นจะเป็นการศึกษาประชากร ปัจจุบัน นักมานุษยวิทยากายภาพที่ทำงานด้านนี้คือศาสตราจารย์ ดร.เสมอชัย พูลสุวรรณ (Poolswan 1991, Poolswan 1995) และมีงานวิจัยโดยนักพันธุศาสตร์ประชากร เช่น งานวิจัยเรื่อง ความผันแปรของโครโมโซมเอ็กซ์-วาย และดีเอ็นเอไมโทคอนเดรียในประชากรที่พูดภาษาตระกูลไทในภาคเหนือของประเทศไทย ของ จตุพล คำปวนสาย นักศึกษาปริญญาเอก ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งกำลังดำเนินงานอยู่ และเรื่องความผันแปรของโครโมโซมเอ็กซ์-วาย และดีเอ็นเอไมโทคอนเดรียในประชากรชาวไทยภูเขา (กระเหรี่ยง ม้ง และเย้า) ในภาคเหนือของประเทศไทย ของเมธวี สีคำมูล วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของภาควิชาชีววิทยา จบปีการศึกษา พ.ศ. 2548 งานวิจัยทั้งสองอยู่ภายใต้โครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยการควบคุมวิทยานิพนธ์ของ รองศาสตราจารย์ ดร.ดาวรุ่ง กังวานพงศ์ นักพันธุศาสตร์ประชากรที่มีความสนใจประเด็นเรื่องคนไทย จากภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (สัมภาษณ์ส่วนบุคคล 2549)

3. อนาคตของปัจจุบัน : ทิศทางที่จะก้าวเดินต่อไป

ทิศทางการศึกษาด้านมานุษยวิทยากายภาพในประเทศไทยในอนาคต แม้จะยังต้องตามหลังนักวิชาการตะวันตกด้วยการเรียนรู้ทฤษฎีและวิธีวิทยาของเขา แต่เราสามารถพัฒนาองค์ความรู้ที่เป็นของเราเองได้ โดยผู้เขียนขอเสนอทิศทาง ดังนี้

3.1 การสร้างบุคลากร

ข้อนี้เป็นความสำคัญระดับต้น แม้ว่าจะมีสถาบันการศึกษาอย่างน้อย 4 สถาบันที่มีการเรียนการสอนวิชามานุษยวิทยากายภาพ คือภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แต่ภาควิชาโบราณคดี ซึ่งเป็นสถาบันหลักในการผลิตบุคลากรทางด้านโบราณคดีและนักศึกษาที่สนใจเกี่ยวกับเรื่องโครงกระดูกคนเป็นจำนวนมาก กลับไม่มีบุคลากรด้านนี้เลย โดยการเรียนการสอนเกี่ยวกับเรื่องของวิทยาการกระดูกคนหรือกายวิภาคศาสตร์นั้นได้อาศัยความร่วมมือจากภาควิชากายวิภาคศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีมาตั้งแต่สมัยที่ศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียรยังมีชีวิตอยู่ และสืบทอดมาถึงรองศาสตราจารย์ ม.ร.ว.วิระพันธุ์ ทวีวงศ์ และรองศาสตราจารย์ อารยา เสงี่ยมพงษ์ ในปัจจุบัน และในระดับปริญญาโท ประพิศ พงศ์มาศเป็นผู้สอน

สำหรับกรมศิลปากร มีเพียงประพิศ พงศ์มาศที่ยังทำการศึกษเกี่ยวกับโครงกระดูกคนที่พบตามแหล่งโบราณคดีต่างๆ ในประเทศไทย ส่วนนักโบราณคดีที่เคยเรียนหรืออบรมทางด้านมานุษยวิทยากายภาพก็ไม่ได้ทำงานในสาขานี้เลย กรกฎ บุญลพก็เป็นนักโบราณคดีอีกคนที่สนใจงานทางด้านมานุษยวิทยากายภาพ ปัจจุบันก็ลาออกจากกรมศิลปากรและทำงานที่ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ส่วนที่พิพิธภัณฑสถานก่อนประวัติศาสตร์ ภาควิชากายวิภาคศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล ก็มีนักมานุษยวิทยากายภาพ คือวัฒน์ สุภวัน ซึ่งมีความสนใจในเรื่องของวิวัฒนาการของมนุษย์ และสมศักดิ์ ประมาณกิจ ผู้ที่อุทิศตัวในการค้นคว้างานทางด้านมานุษยวิทยากายภาพมาเป็นเวลายาวนานสืบต่อจากศาสตราจารย์นายแพทย์สุด แสงวิเชียร

นอกจากนี้ ก็มีนักวิจัยอิสระที่เป็นนักมานุษยวิทยากายภาพและรำเรียนมาโดยตรง คือ นัทธมน ภูริพัฒน์พงศ์ ซึ่งจบการศึกษาปริญญาโท ด้านพยาธิสภาพโบราณ จากภาควิชาวิทยาศาสตร์โบราณคดี มหาวิทยาลัยแบรดฟอร์ด ประเทศอังกฤษ เดิมเคยรับราชการกับกรมศิลปากร และสถาบันนิติวิทยาศาสตร์ กระทรวงยุติธรรม ปัจจุบันทำงานวิจัยอิสระทางด้านมานุษยวิทยากายภาพอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ดี การพัฒนาสาขาวิชามานุษยวิทยากายภาพอย่างเป็นรูปธรรมนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่สถาบันการศึกษาจะต้องเล็งเห็นความสำคัญของการสร้าง ส่งเสริม และพัฒนาคน ซึ่งจะเห็นได้ว่างานด้านมานุษยวิทยากายภาพเป็นสาขาวิชาขาดแคลนที่จำเป็นจะต้องมีการสนับสนุนอย่างเร่งด่วน เพื่อสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคนโบราณ อันจะนำมาสู่ความเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพและชาติพันธุ์ในประเทศไทย อันได้แก่

- การเปิดวิชาทางด้านมานุษยวิทยากายภาพให้มากขึ้นกว่าเดิม เช่น โบราณมานุษยวิทยา (Paleoanthropology) พยาธิสภาพในสมัยโบราณ (Paleopathology)
- การอบรมเชิงปฏิบัติการด้านมานุษยวิทยากายภาพระยะสั้น ประเภทประกาศนียบัตร ซึ่งเป็นการเสริมหรือเพิ่มทักษะในการทำงานให้กับนักโบราณคดี หรือนักวิชาการสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่นนักนิติวิทยาศาสตร์ นักกายวิภาค เป็นต้น

3.2 การสร้างฐานข้อมูล

ตัวอย่างเช่น ฐานข้อมูลโครงกระดูกที่พบจากแหล่งโบราณคดีและคนปัจจุบัน, ฐานข้อมูลดีเอ็นเอคนไทยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทย, ฐานข้อมูลการวัดสัดส่วนร่างกายคนเป็นในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย เป็นต้น เมื่อมีฐานข้อมูลที่เป็นของเราเองแล้ว องค์ความรู้ต่างๆ จึงเกิดตามมา และเราสามารถใช้องค์ความรู้ที่เป็นของเราเองนี้ประยุกต์เข้ากับแนวคิดและวิธีวิทยาของทางตะวันตก แล้วนำมาใช้พัฒนาวิธีการศึกษาโครงกระดูกของเราเองได้ และหากงานด้านมานุษยวิทยากายภาพของไทยสามารถก้าวไปถึงขั้นนั้นได้ ก็อาจเป็นไปได้ว่าวันหนึ่งจะมีนักวิชาการไทยที่สามารถคิดค้นแนวทางหรือพัฒนาวิธีวิทยาใหม่ๆ ขึ้นมาใช้ทำการศึกษาโครงกระดูกก็เป็นได้

นอกจากนี้ ผู้เขียนเห็นว่าเรามีความจำเป็นที่จะต้องสร้างห้องคลังเก็บและอนุรักษ์โครงกระดูกอย่างเร่งด่วน เพราะกระดูกเป็นอินทรีย์วัตถุ หากเราไม่จัดเก็บในสถานที่ซึ่งมีการควบคุมอย่างเหมาะสม ความชื้นอาจจะเป็นปัจจัยสำคัญที่เร่งทำลายโครงกระดูกให้ผุพังเร็วขึ้นได้ ซึ่งกรมศิลปากรเคยมีโครงการจัดตั้งศูนย์มานุษยวิทยากายภาพที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง แต่ปัจจุบันโครงการนี้ก็ชะงักลงเนื่องจากการเปลี่ยนโครงสร้างระบบราชการและนโยบายของกรมศิลปากร (ประพิศ พงศ์มาล สัมภาษณ์ ส่วนบุคคล 2549)

3.3 งานวิจัย

ผู้เขียนคิดว่าควรจะต้องมีการทำงานวิจัยอย่างลุ่มลึกที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดฐานข้อมูลต่างๆ ที่กล่าวไว้ในข้อ 3.2 และการวิจัยอาจจะค้นคว้าในหัวข้อของวิวัฒนาการของมนุษย์ ประชากรโบราณ และประชากรปัจจุบันในมิติต่างๆ ทางกายภาพและชีวภาพทั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ ซึ่งก็จะช่วยสร้างความกระจ่างเกี่ยวกับเรื่องของคนโบราณที่อาศัยอยู่ในดินแดนประเทศไทยก่อนที่จะเป็น "คนไทยปัจจุบัน" แล้วนำไปเชื่อมโยงกับมิติทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งก็จะทำให้เกิดเนื้อหาที่ลึกและกว้างขวางมากขึ้น ที่สำคัญประเด็นในการวิจัยนั้นไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะบริบทแหล่งโบราณคดี หรือท้องถิ่นในประเทศไทย แต่ควรจะต้องพิจารณาถึงประเด็นคำถามทางวิชาการในระดับสากลที่มีการค้นคว้าวิจัยอยู่ในปัจจุบัน (เช่น ปัญหาเรื่องกำเนิดของมนุษย์ปัจจุบัน, โรคภัยไข้เจ็บของป่าเขตร้อน, การเคลื่อนย้ายของประชากรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นต้น) ซึ่งจะทำให้ผลการค้นคว้ามีประโยชน์ในแวดวงวิชาการในสาขาอื่นอย่างแท้จริง

การทำงานวิจัยระยะยาว (Long-term project) มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างองค์ความรู้ เพราะการศึกษาที่ลุ่มลึกจำเป็นต้องใช้ระยะเวลา ไม่สามารถดำเนินงานเสร็จภายในระยะเวลาสั้นๆ เช่น หกเดือน ปีหรือสองปี ดังนั้น จึงควรสนับสนุนโครงการวิจัยที่ตอบปัญหาสำคัญที่เป็นประโยชน์หลายสาขา เช่น วิวัฒนาการของคนโบราณทั้งทางด้านกายภาพและชีวภาพ เป็นต้น

3.4 การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน

เนื่องจากความรู้เกี่ยวกับเรื่องของมานุษยวิทยากายภาพโดยรวมนั้นยังไม่ได้เป็นที่รับรู้อย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชนทั่วไป เพราะมานุษยวิทยากายภาพมีขอบเขตของการศึกษาที่มากกว่าโครงสร้างกระดูกหรือฟอสซิลของมนุษย์ ดังนั้น การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชนมีความจำเป็นไม่น้อยกว่าการพัฒนาด้านอื่นๆ

การเผยแพร่ความรู้อาจจะแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) การเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการ ซึ่งเป็นผลของการแสวงหาความรู้โดยการวิจัยที่ลุ่มลึก ต่อประชาคมวิชาการโบราณคดีและสาขาที่เกี่ยวข้อง และ 2) การเผยแพร่ความรู้เชิงประยุกต์สู่สาธารณชน ที่แสดงถึงคุณภาพของวิชาการสาขานี้ต่อความเข้าใจเรื่องของคุณภาพสาธารณสุข และความเป็นมาของคนโบราณที่อาศัยอยู่ในดินแดนประเทศไทย

4. สรุป

สรุปจะเห็นได้ว่าพัฒนาการการศึกษาด้านมานุษยวิทยากายภาพของนักวิชาการไทยแม้จะค่อยๆ เจริญขึ้นมาเป็นลำดับ แต่ก็ยังมีอุปสรรคที่สำคัญหลายประการที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา อาทิเช่น ระบบการทำงานในหน่วยราชการที่ไม่สนับสนุนส่งเสริมความก้าวหน้าด้านวิชาการ ลักษณะของการทำงานเป็นอาชีพที่อยู่ในวงจำกัดของการรับรู้ทางสังคมและไม่ทำเงิน ซึ่งเป็นสถานะที่นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านในแทบทุกสาขาวิชาในประเทศไทยต้องเผชิญ เป็นต้น ปัจจัยเพียงเท่านี้ก็เพียงพอต่อการที่มานุษยวิทยากายภาพจะเป็นสาขาวิชาที่ถูกเมินจากคนส่วนใหญ่ และถึงแม้ว่าจะมีคนรุ่นใหม่ที่มีสนใจงานด้านนี้อยู่บ้าง ท้ายที่สุดหลายรายต้องลงเอยด้วยการถอนตัวออกไปประกอบอาชีพอื่น เนื่องจากปัจจัยเรื่องรายได้และความมั่นคงในหน้าที่การงานในสาขานี้ไม่อาจตอบสนองต่อความต้องการได้

ประเทศไทยรวมไปถึงประเทศต่างๆ ในเขตภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ลาว พม่า กัมพูชา เวียดนาม ยังมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้งที่ถูกค้นพบแล้วแต่ยังไม่ได้ทำการศึกษาที่ลึกลงมากพอ กับทั้งที่ยังค้นไม่พบอีกมากมาย ทำให้ปัจจุบันมีนักวิชาการโบราณคดีและนักมานุษยวิทยากายภาพชาวตะวันตก เข้ามาทำการศึกษาลักษณะในประเทศไทยและแถบภูมิภาคนี้เป็นจำนวนมาก

หากเปรียบเทียบด้านมานุษยวิทยากายภาพนี้เป็นต้นไม้ต้นหนึ่ง แม้มือไม้ต้นหนึ่ง จะถูกนำมาจากต่างประเทศ แต่ผู้ที่ริเริ่มลงมือปลูกและดูแลรดน้ำพรวนดินก็คือคนไทย (ศาสตราจารย์ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร และคณะ) เพื่อหวังให้วันข้างหน้าต้นกล้านี้จะเติบโต และสร้างประโยชน์ให้กับแวดวงวิชาการโบราณคดีไทยในอนาคต จึงสมควรที่นักวิชาการไทยรุ่นหลังต้องช่วยกันเป็นแรงขับเคลื่อน และผลักดันให้ต้นไม้ที่ชื่อว่า “มานุษยวิทยากายภาพ” หรือ “โบราณชีววิทยา” นี้แตกหน่อออกผลเจริญงอกงามต่อไป...

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์ นายแพทย์สุด แสงวิเชียร และรองศาสตราจารย์ นายแพทย์ ม.ร.ว.วิระพันธุ์ ทวีวงศ์ อาจารย์ผู้ประสาทวิชามานุษยวิทยากายภาพและวิทยาการกระดูกคนให้กับผู้เขียน และศาสตราจารย์ (พิเศษ) นายแพทย์สรรใจ แสงวิเชียร ครูและที่ปรึกษาโครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน อาจารย์ ดร.สุภาพร นาคบัลลังก์ ที่ร่วมอภิปรายและให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้เรื่องมานุษยวิทยากายภาพในประเทศไทย และهندسักดิ์ เสตพิพัฒน์วรกุล นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาก่อนประวัติศาสตร์ ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ช่วยค้นคว้าข้อมูลพื้นฐานเบื้องต้นประกอบการเขียนบทความ บทความนี้เขียนภายใต้เงื่อนไขที่จำกัดของเวลา ดังนั้น จึงไม่สามารถจะทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์เอกสารได้อย่างครบถ้วน หากมีข้อบกพร่องประการใด ผู้เขียนขออภัยรับทุกประการ

บรรณานุกรม

ชิน อยู่ดี

2510 สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด
คิวพร.

2512 คนก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ครุสภา.

ประพิศ ชูศิริ

2535 ประวัติการศึกษาโครงการควบคุมมนุษย์เท่าที่ผ่านมา (เอกสารสำเนา).
กรุงเทพฯ.

รัศมี ชูทรงเดช

2550 รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 3 : ด้านมานุษยวิทยากายภาพ-
โครงการกระดูกคน โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัด
แม่ฮ่องสอน ระยะเวลาที่ 2. กรุงเทพฯ.

สมศักดิ์ ประมาณกิจ และวัฒนา สุภวัน

2541 การแสดงลักษณะกายภาพของฟันสัตว์และมนุษย์โบราณด้วยวิธีวาว
ริงสีเอ็กซ์. บทความเสนอในการประชุมกายวิภาคศาสตร์แห่งประเทศไทย
ครั้งที่ 21 วันที่ 6-8 พฤษภาคม 2541 หน้า 36.

สุรินทร์ ภูขจร และคณะ

2539 รายงานขั้นสรุปการขุดค้นที่ถ้ำหมอเขียว จังหวัดกระบี่, ถ้ำชาไก
จังหวัดตรัง และการศึกษาชาติพันธุ์วิทยาทางโบราณคดีชนกลุ่มน้อยเผ่า
ชาไก จังหวัดตรัง. กรุงเทพฯ : ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เสมอชัย พูลสุวรรณ

2537 บรรพบุรุษของคนไทยมาจากไหน : การวิเคราะห์และตีความจากหลักฐานใหม่ทางพันธุศาสตร์. วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 20, ฉบับที่ 2
(พฤษภาคม-สิงหาคม) : 74-103.

Larsen, C.S.

1997 **Bioarchaeology : Interpreting Behavior from the Human Skeleton**. Cambridge : Cambridge University Press.

Nakbunlung, S.

1994 **Origins and Biological Affinities of the Modern Thai Population : An Osteological Perspective**. Unpublished Ph.D. Thesis, University of Illinois, Urbana-Champaign.

Pope et al.

1980 Palaeoanthropological investigations of the Thai-American expedition in Northern Thailand (1978-1980) : an interim report. **Asian Perspectives** 11 (2) : 147-163.

Poolsuwan, S.

1991 **Malaria and the Evolution of Human B-Globin Poly-morphisms in Southeast Asia**. Unpublished Ph.D. Dissertation, Department of Anthropology, University of Michigan.

Sangvichien, S., P. Sirigaroon, J. Jorgensen & T. Jacob

1969 **Archaeological Excavations in Thailand, Vol. 3 : Ban Kao : The Prehistoric Thai Skeletons**. Copenhagen : Munksgard.

Tayles, N. & M. Oxenham

2006 Introduction : Southeast Asian bioarchaeology past and present, In N. Tayles & M. Oxenham (eds.) **Bioarchaeology of Southeast Asia**. Cambridge : Cambridge University Press : 1-30.

Wiriyaromp, W.

1984 **The Human Skeletal Remains form Ban Na Di**. Unpublished Master's Thesis, University of Otago, New Zealand.

บทความปรับปรุงจากบทความที่เสนอในการประชุมทางวิชาการเรื่อง
“สืบสายพันธุ์มนุษย์” จัดโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร วันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2549

* เนื่องจากข้อจำกัดของจำนวนพื้นที่หน้ากระดาษ ทำให้จำเป็นต้องตัดทอน
บรรณานุกรมบางส่วนออกไป หากท่านใดสนใจข้อมูลในส่วนนี้ อาจสามารถค้นหาเพิ่ม
เติมได้จากบรรณานุกรมใน รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 3 : ด้านมนุษยวิทยา
กายภาพ-โครงกระดูกคน, โครงการโบราณคดีบนพื้นที่สูง ในอำเภอปางมะผ้า จังหวัด
แม่ฮ่องสอน ระยะที่ 2 (รัศมี ชูทรงเดช 2550) หรือติดต่อผู้เขียนได้ที่ rasmiosu.ac.th
และ mono23@hotmail.com